

Svatý Prokop, igumen monastýru sázavského

Stručná historická studie s vsuvkou* o „Remešském evangeliu“

Sv. Prokop Sázavský se narodil kolem roku 985 v Chotouni u města Kouřimi zemanským rodičům (otec byl Vít a matka se jmenovala Božena). Dochována je pověst o andělském zjevení při jeho narození, které bylo spojeno s otevřením pramene dobré vody (je tam dosud). Rozhodl se pro duchovní stav a stal se knězem slovanského byzantsko-východního obřadu, i když u nás byli i kněží obřadu římsko-latinského. Ve slovanském písemnictví se vzdělával na Vyšehradě ve škole při chrámu sv. Klimenta. „Byl v slovanském písmě, od nejsvětějšího biskupa Cyrila kdysi vynalezeném a od církve kanonicky schváleném, dokonale vzdělán“ (z latinské legendy prokopské).

V jeho životopisu je svědectví o kvetoucí slovanské liturgii v Čechách za Prokopova mládí, když se tam hovoří o „pověstné škole jazyka slovanského“ na Vyšehradě (*Vita maior*), kterážto zpráva jistě musela mít reálný základ(Kadlec). Máme všechny důvody k předpokladu, že zde žili kněží slovanské liturgie.

Tradice formulovaná za vlády Karla IV. (zvláště kronika Přibíka Pulkavy z Radenína) hovoří o tom, že byl knězem na Vyšehradě, kde se naučil také glagolici, pak že byl mnichem klášterní komunity břevnovské. Toto podání je ovšem hodně pozdní. Podle jiné tradice byl knězem v Kouřimi. (5)

Prokop byl ženatý, jak je to u pravoslavných kněží obvyklé dodnes. Měl syna Jirmana. Když ovdověl, stal se mnichem. (Podle legendy se však zřekl domu, manželky, majetku, příbuzných a přátel z lásky ke Kristu, aby prchl od klamného světa i jeho ubohé nádhery do odlehlosti pustiny.)

Je otázkou, jestli v tomto ohledu legenda spíše než realitu nereflektuje tlak na celibát kněží, který tenkrát přicházel z latinského křesťanství! Tato latinská legenda totiž vznikala v době silícího nátlaku na ženaté duchovenstvo a možná se touto fikcí o zřeknutí se manželky snaží učinit slovanského Prokopa přijatelného pro latinské křesťanství, které začalo brutálně nutit ženaté kněze, aby zapudili své manželky. Posvátné kánony svatých sněmů, kterých se pravoslavná církev vždy držela a drží se dodnes, přísně zakazují knězi, aby opustil manželku „pod záminkou zbožnosti“ (*apoštolské pravidlo 5. a 51.*), proto je vysoce nepravděpodobné, že by si tak počínal sv. Prokop, který se k východnímu křesťanství hlásil. (Že si tak počínala římská církev nepřekvapuje, protože v souvislosti s velkým rozkolem přestala posvátné kánony a usnesení starých církevních sněmů ctít.)
Shrnuto: víme, že se sv. Prokop později stal mnichem, ale je též známo, že to bylo podle

kanonického práva možné pouze ve dvou případech: po ovdovění nebo jestliže se manželka stala rovněž mniškou.

O jeho orientaci na východní křesťanství svědčí i jeho řecké jméno Prokop, které přijal jako mnich a které se v západní latinské sféře v tu dobu neudělovalo. Mnišství přijímal zřejmě někde na východě, protože v té době v Čechách patrně neexistoval prosperující monastýr východního typu.

Mnišské jméno Prokop přijal po prvním palestinském mučedníku Diokleciánovy doby, sv. Prokopiovi Jeruzalémském. Jméno Prokopios (prokópos) znamená *připravený k boji* (nebo jinak dle *prokoptó* - průkopník).

Podle názoru archimandrity Sávy odešel Prokop do „slovenského města Ostřihomu, kde dlel v pravoslavném monastýru na tamním Vyšehradě“. Podle latinské legendy byl uveden do mnišského života nějakým potulným benediktinem, což se nezdá být pravděpodobné, jednak kvůli udělenému jménu Prokop, a pak i s ohledem na to, že Prokopův duchovní zápas se vyznačuje duchovní zkušeností a pokročilostí, kterých se většinou dosahuje jen pod zkušeným duchovním vedením a po nějaké době.) Dalším názorem (J. Kadlec) je, že Prokop přijal mnišství na Břevnově, protože *do nově založeného břevnovského kláštera přivedl Vojtěch mnichy z kláštera P. Marie, sv. Bonifáce a sv. Alexia na hoře aventinské, který byl výrazně řecko-latinský a spravoval ho od r. 997 řecký metropolita Sergius. Prolínalo se tam hnutí clunyjské s asketismem jihoitalských klášterů řeckých. Břevnovský klášter také připomíná sv. Prokopa ve svém nekrologiu.* Je tedy prý dobře možné, že mnišství přijal tam, píše Kadlec a pokračuje o břevnovském klášteře: „...*Vyhovoval však slovanskému knězi Prokopovi latinský klášter břevnovský? ...víme, že již v době cyrilometodějské slovanští kněží ovládali latinu. Tím samozřejmější byla pro ně znalost latiny na počátku 11. století. Hlavně však je třeba zdůraznit, že výlučný latinský charakter břevnovského kláštera není tak zcela jistý.*“ Dále cituje J. Vilikovského, který se domníval, že *papež a Vojtěch měli zájem na slovanských kněžích v perspektivě šíření víry mezi Slovany.* Zní to zajímavě. Jenže, lze si představit, že Prokop, který byl v jasné opozici vůči latinskému ritu, by se chtěl obrátit na Břevnovský klášter? Všem tady tenkrát muselo být jasné, oč se Vojtěch s papežem pokoušejí... Navíc je potřeba si uvědomit, že na Moravě už bylo jasné, že latinský ritus je nejen obřadem v jazyce latinském a s orientací prozápadní, ale navíc také vírou heretickou. Viz spory žáků sv. Metoděje s latiníky na Moravě o *filioque* v **Životě sv. Klimenta** (jednoho z žáků sv. Metoděje, vyhnaných z Moravy), o tom se v Čechách jistě dozvěděli od vyhnaných žáků, z nichž někteří přišli do Čech (místní jméno Horažďovice je prý odvozeno od památky na "lid Gorazdův"). O tom jistě věděli i ti, kteří v Čechách šli do opozice vůči římskému ritu. Takže těžko představíme Prokopa, jak tento nadšenec pro slovanské křesťanství jde přijímat mnišství právě na Břevnov (a musíme si uvědomit, že přijmout mnišství také znamená složit sliby poslušnosti, přijmout od břevnovského kláštera duchovní vedení). Dále by to znamenalo v tomto prostředí (pro pravoslavného příslušníka slovanského ritu - prostředí jistě nepříjemném) dlouho pobývat - absolvovat léta poslušnictví (noviciátu), podřizovat se, nechat na sebe působit západní vliv... To si lze opravdu těžko představit. A dále: kdyby přijímal mnišství na Břevnově, určitě by se toho chytla latinská legenda a náležitě by tuto skutečnost zveličila. A jednu domněnku na závěr: nebyla snad Prokopova cesta na východ, o které bylo v době psaní

latinské legendy už politicky a nábožensky neprůchodné se zmínit (neměla-li tím být památka sv. Prokopa diskvalifikována v polatinštěných Čechách), schválně pisatelem (resp. překladatelem) legendy utajena (zamlčena) a místo ní vymyšlena jakási podivně mlhavá (a nepravděpodobná) zmínka o nějakém „potulném benediktinovi“ (jak je to uvedeno v latinské legendě)? (Podobně začalo být později zastíráno Prokopovo manželství.)

Uchýlil se pak do sázavských lesů a přebýval tam jako poustevník v chýši, kterou si zřídil. Zbudoval tam kapli zasvěcenou Panně Marii. Žil velmi přísně, podle vzoru svatého Jana Křtitele. Bojoval modlitbou, bděním a půsty s démony, kteří jeho jeskyni před tím obývali, ohradiv se hrází ctností. Svě myšlení upevnil na skále, kterou je Kristus. *(Láska k samotě pustiny, duchovní zkušenost a pokročilost, jejichž plodem je mj. úspěch v boji s démony, a spojení myslí s Kristem ukazují spolu s dalšími známkami na východní hesychastickou praxi, jejímž nositelem ostatně byl podle dochovaných památek už sv. Cyril - Konstantin a zřejmě tedy i sv. Metoděj, takže je oprávněné předpokládat, že v rámci cyrilometodějského duchovního okruhu se hesychasmus vyskytoval.)*

Obdělával kousek půdy, která mu poskytovala chléb a jiné pokrmy, jedl také lesní plodiny. Tento způsob života si zvolil, aby činil pokání za to, že se česká knížata většinou odcizovala cyrilometodějskému dědictví a přikláněla se k latinské církvi, která byla našemu národu cizí a byla reprezentována cizími kněžími.

Pověst o jeho svatosti se šířila po kraji. Začali ho navštěvovat lidé, přinášeli mu dary a prosili o jeho modlitby. Celé zástupy lidí přicházely. Přijímal je s láskou a „napájel mluvou svatých kázání srdce svých posluchačů“. Ujímal se chudých; „jeho péčí došli obživy všichni otrhanci a sirotci toho kraje“. Již za svého života konal podle pověsti zázraky, aby lidé poznali lásku Boží. Z posedlých lidí vyháněl démony, slepé ženě vrátil zrak.

V sázavské pustině našel sv. Prokopa kníže Oldřich (1012-1034) projíždějící tudy na lovu. (Tento kníže, který se po sv. Václavu jako první ujal české cyrilometodějské církve, smýšlel slovansky, což byla mezi knížaty již spíše čestná výjimka - typická zvláště pro ty panovníky, jejichž manželky byly Češky nebo alespoň slovanského původu.) Tento kníže poznal výtečné vlastnosti Prokopovy a zvolil si ho za zpovědníka; schválil jeho plány založit monastýr, v němž by se sloužila slovanská liturgie a vychovávalo se též slovanské kněžstvo a mnišstvo. Slíbil mu svojí podporu. Svatý Prokop shromáždil kolem sebe jiné slovanské kněze a poustevníky, a založil roku 1032 v údolí řeky Sázavy slavný monastýr. Tato nová monastýrská osada (skit či kelie) se stala „štěpnicí“, odkud se řády cyrilometodějské šířily po celé slovanské zemi.

Lidé sem spěchali za milovanou slovanskou bohoslužbou a za hlubokou východní zbožností mnichů. Takže „nebylo do té doby jiného kláštera, který by tak dobře působil na lid český, jako klášter sázavský“ (*K. Zap: Česko-moravská kronika*).

Místní monastýrské pravidlo bylo spojením východního mnišství s benediktinským. Vybudován byl chrám ke cti Panny Marie a sv. Jana Křtitele. Kníže nadal monastýr pozemky (část řeky Sázavy s lukami a lesy).

Oldřichův syn a nástupce Břetislav I. (1037-1055) přiměl Prokopa, aby přijal berlu igumenskou a tím se stal prvním představeným monastýru, což požehnal pražský biskup Šebíř (1030-1067). Kníže pak rozmnožil otcovy dotace monastýru a dokončil r. 1039 jeho výstavbu, takže je „druhým zakladatelem svatého monastýru Sázavského“. V té době přál záměrům Břetislavovým i papež Benedikt IX. (1033-1044), byv srozuměn se slovanským monastýrem a jeho slovanskou liturgií (dokonce hodlal Prahu povýšit na sídlo metropolitů slovanských národů a knížete na krále).

Břetislav plánoval vytvoření silné západoslovanské říše, která by byla záštitou kmenům českým, lešským a snad i polabským proti návalu germánskému. Sázavský monastýr měl být štěpnicí národního duchovenstva a mnišstva napomáhající samostatné církvi, nezávislé na Němcích.

Mohučský biskup Bardo, který byl zřejmě ze strany českých latiníků včas vyrozuměn, poznal nebezpečí takových záměrů, jimiž by byla německému vlivu a panství v Čechách učiněna na vždy přítrž. Přiměl tedy německého císaře Jindřicha III., aby vystoupil proti Břetislavovým záměrům. V této válce (začala r. 1040) nejdříve Břetislav zvítězil, ale následkem opomenutí nějakého šumavského průsmyku byl Jindřichem zaskočen a musel se zavázat upustit od svých záměrů. Slovanský monastýr však trval dále.

Monastýr sázavský bývá nazýván „arciklásterem“ nebo „mateřincem jiných monastýrů“. Z toho možno usuzovat, že existovaly s veškerou pravděpodobností i mnohé další monastýry tohoto typu v naší zemi (jejich existenci však přímým svědectvím doloženu nemáme; možná se latinským kronikářům podařilo vymazat jakékoliv památky na ně; podobně kronikář Kosma úmyslně zamlčuje slovanský ráz sv. Prokopa a Sázavského monastýru). Nebylo by patrně daleko od skutečnosti, kdybychom tento monastýr nazývali spíše Sázavskou lávrrou.

V Sázavském monastýru byla škola a učitelem mladých mnichů byl sám sv. Prokop. Byl znalý slovanského písemnictví a přepisoval slovanské modlitební a bohoslužebné knihy. Pěstovala se zde církevní kultura. Tato škola proslula v celé zemi. Monastýr se nejen stal „semeništem cyrilské literatury v Čechách“, ale proslul i „v učených věcech nad jiné kláštery české“ (*tak píše Palacký*).

Sv. Prokop miloval své mnichy, ale zároveň dbal na přísnou kázeň. Byl hrdinou askeze a zkušeným vůdcem duší na duchovní cestě ke křesťanské dokonalosti.

Upevněn byl v pokoře a sebezapření. Přitom byl vždy radostné tváře a plný dobroty ke všem lidem.

Sv. Prokop měl i dar prorocký a předvídal věci budoucí. Dva dny předem oznámil, kdy zemře. Před svou smrtí prorokoval mnichům, že budou vyhnáni z monastýru, šest let budou v cizí zemi a do jejich domova nasadí vladař cizí lidi. Učil je, aby za vše děkovali Bohu, a ujistil je, že po šesti letech zase se budou moci vrátit z vyhnanství; otcovsky je napomínal ke svornosti a stálosti v dobru. **Zesnul v Pánu 25. března 1053.** Až do úplného konce vítězně bojoval s ďáblem. Při jeho pohřbu se uzdravil jeden slepec. Pohřben byl na Sázavě.

Hrob sv. Prokopa se stal ihned poutním místech Čechů. Zaznamenána je i událost jeho posmrtného zjevení, kterým vyháněl latinské obyvatele monastýru (stalo po prvním vyhnání slovanských mnichů). Rameno sv. Prokopa si vyžádal král Přemysl I. a uložil je v chrámu sv. Víta, „aby tím ramenem království české před nepřáteli chráněno bylo“. Roku 1588 dal pražský arcibiskup Medek hrob sv. Prokopa z trosek odkrýt a ostatky do Prahy převézt, kde je uložil v chrámu Všech svatých na Hradě (*tyto ostatky však podle posledního průzkumu Vlčkova nejsou pravé*).

Zřejmě hned v 2. polovině 11. století, ještě na Sázavě, dokud tam vzkvétala slovanská bohoslužba, byla sepsána první staroslověnská legenda prokopská, na níž se odvolává prolog dochované legendy latinské.

Po smrti sv. Prokopa se stal nástupcem jeho synovec Vít, jehož po čtyřech letech (1057) kníže Spytihněv II. (1055-1061) s jeho slovanskými mnichy z monastýru vypověděl, jak přesně prorokoval svým učedníkům sv. Prokop, a dosadil na Sázavu své přátele, německé mnichy. Jeho nástupce kníže Vratislav II. (1061-1092), který byl až do své smrti vroucím zastáncem Sázavského monastýru a slovanské liturgie, povolal igumena Víta i s jeho mnišským bratrstvem r. 1063 zpět z uherského exilu, čímž vyplnil obecnou touhu českého lidu.

Vyhnání mniši se uchýlili se do Uher, kde spolu se Spytihněvovým bratrem Vratislavem a jeho matkou Juditou sdíleli vyhnanství. Patrně v uherském prostředí navázali sázavští mniši styky s Kyjevskou Rusí a to byla cesta, kterou se dostaly ostatky prvních ruských mučedníků sv. Borise a Gleba do Čech. Při příležitosti vysvěcení rozšířeného sázavského klášterního kostela biskupem Kosmasem byly tyto ostatky vloženy do oltáře. (5)

S prvním vtrhnutím latinských německých mnichů na Sázavu je spojeno **posmrtné zjevení sv. Prokopa**. „Když se tam první noc po svém příchodu na cestě k jitřní pobožnosti latinský opat přiblížil ke dveřím kostelním, zjevila se mu postava svatého Prokopa ... promlouvající: »Od koho ty máš v tomto klášteře moc vládnout? Co tu pohledáváš? ... Beze studu z pohanění svého vzdal se odtud co nejrychleji! Neučiníš-li to, pomsta s nebe dolehne na tebe!« A s těmito slovy zmizel. Latinský opat se domníval, že je to mámení satanovo a nic na to nedbal. A když ani následující i třetí

noci nikterak nedbal výhružného napomenutí, čtvrté noci na cestě k jitřní se mu zjevil svatý muž a pravil: »Proč se vzpouzíš uposlechnout mých přátelských výzev? Klášter tento jsem si vyprosil na Pánu pro své duchovní syny, a ne pro tebe, kterýž jsi sem podvodně vešel. A jestli ti ten tvůj pán vévoda až dosud tuto moc udělil, já ti ji od nynějška беру!« A s těmi to slovy jal se ho prudce bít nejpádnějšími ranami berlou, kterou nosil v ruce.“ Pak ze Sázavy latiník utekl a řekl o všem vévodovi, který „počal kolísati a v osidlech nejistoty setrval až do konce svého života“ (z latinské legendy prokopské).

V r. 1079 se obrátil Vratislav II. kvůli naléhání sněmu českého na papeže Řehoře VII. s prosbou o potvrzení slovanské liturgie v Čechách. Papež prosbě nevyhověl, naopak nařídil Vratislavovi, aby úplně zrušil ve své zemi „tento nemoudrý a drzý zvyk, který církvi prý kdysi jen kvůli vyšším zájmům trpěla“ (Palacký). Král Vratislav se i přesto až do své smrti Sázavského monastýru vždy zastával.

Po zesnutí třetího igumena Jirmana, syna Prokopova, byl uveden r. 1091 na sázavský igumenský stolec Božetěch (1091-1096), oblíbenec krále Vratislava, čtvrtý a poslední slovanský igumen sázavský. Byl to muž štědrý, učený a výmluvný, oddaný výtvarnému umění (sám byl malířem a sochařem) a vzbuzoval obdiv současníků. Vedl monastýr v duchu svatoprokopském. Přízeň, jejíž se mu dostávalo od krále Vratislava, obracel ku prospěchu monastýru. Jeho přičiněním byl opraven a rozšířen chrám a vybudováno mnoho nových staveb (pořízeno bylo i nové bohoslužebné náčiní).

Vzkvétající slovanská liturgie na Sázavě obrátila však proti Božetěchovi vyšší české duchovenstvo (latiníci). Zejména proti němu sočil pražský arcibiskup Kosmas (1090-1098). Záminkou k otevřenému útoku byl jakýsi projev nevážnosti igumena vůči biskupovi, kdy Božetěch při slavnosti vložil králi na hlavu korunu, což byl úkon

náležející biskupovi. Tehdy se na Božetěcha snesla bouře nevole a biskup urputně žádal jeho sesazení. Po snažných prosbách panstva svolil se zmírněním trestu: jako pokání musel Božetěch vyřezat postavu Ukřižovaného v životní velikosti a na vlastních bedrech ji donést do Říma do svatopetrské basiliky.

Ani po návratu Božetěchově neustávaly třenice mezi duchovenstvem latinským a mnichy slovanskými. Navíc i uvnitř monastýru vznikly nesváry; a tak i někteří mniši očerňovali igumena a napomáhali tak nepřátelům monastýru a slovanské bohoslužby. Po smrti svého ochránce, krále Vratislava, spěl slavný monastýr k rychlému svému zániku. Sice ještě 14. 10. 1095 světil biskup Kosma novou svatyni vyzdobenou Božetěchem, ale již následujícího roku dosáhli protivníci Božetěchovi u knížete Břetislava II., že **slovanští mniši byli koncem r. 1096 navždy ze Sázavy vyhnáni**. To je konec Sázavského monastýru, jak byl znám od doby sv. Prokopa. Zakladatel monastýru se tentokrát již nezjevil, ani se vyhánění mniši nedočkali pomoci a zastání shůry; nejspíš proto, že příčinou jejich neštěstí nebyly jen vnější útoky na monastýr, ale též vnitřní neshody a nesvornost, čímž se mniši zpronevěřili duchovní závěti sv. Prokopa.

Kníže na Sázavu dosadil latinské mnichy; prvním latinským opatem nového kláštera sázavského učinil břevnovského probošta Dětharta (3. 1. 1097). Tak vydal Břetislav II. do záhuby staroslavné dědictví cyrilometodějské v Čechách. Nový opat rozkázal zničit slovanské bohoslužebné knihy, místo nichž opatřil knihy latinské.

Římem byl Prokop kanonisován r. 1204 (papežem Inocencem III.). Pravoslavná církev svatořečení Prokopovo nepotřebuje, protože ho spolu s českým národem považuje za svatého od okamžiku jeho zesnutí.

Svátek sv. Prokopa můžeme slavit v den jeho zesnutí (který připadá na den svátku Zvěstování přesv. Bohorodice, proto se v takovém případě o den posunuje); v ruské pravoslavné církvi slaví svátek sv. Prokopa společně se svatou Ludmilou 16. září. (Římští katolíci vzpomínají památku sv. Prokopa 4. července, což je den, který nemá žádný vztah k jeho životu, ale je to den papežského úradku o uznání jeho svatosti v r. 1204, kterážto událost byla až později ve 13. a 14. století ověřena zázraky; na tento den je umístěna památka sv. Prokopa i v Gorazdově Sborníku modliteb a zpěvů pravoslavné církve.) V mineji od archimandrity Sávvy jsou hymny ke svatému Prokopu umístěny na den velikomučedníka Prokopa (8./21. července).

Svatost sv. Prokopa nebylo možno potlačit. Zpráva o ní se začala šířit Evropou. Odpovědí na úctu svatoprokopskou, šířící se daleko za hranicemi Čech, bylo zahájení megalomanské stavby obrovského chrámu přímo v Sázavském klášteře (14. století). Než, zdá se mi, že si to sv. Prokop nepřál a rozkvětu latinského mnišství na Sázavě nepožehnal. Jako by říkal: „Když zde nemohou být moji pravoslavní mniši, tak se tu

nebude dařit nikomu.“ Stavba Prokopova velechrámu zůstala vlivem okolností (husitské války) nedokončena. Obrovské chrámové torzo tam stojí jako tiché memento dodnes.

Husitské prostředí sv. Prokopa ctílo (a proto Husité ušetřili pražský Emauzský klášter, o němž bylo všeobecně známo, že jej Karel IV. založil jako pokračování svatoprokopské tradice). K Sázavskému klášteru se však zachovali nevlídně, z čehož je patrné, že kvůli jeho latinskému osazenstvu nebyl (narozdíl od Emauz) v myslí národa spojován se svatoprokopským dědictvím, ale s nenáviděnými latiníky. (Jak nevidět v tom všem zjevení názoru sv. Prokopa na osud jeho monastýru? Latiníci nedovolili rozkvést tomu, co sv. Prokop zasadil a pěstoval; Prokop zase nedovolil latiníkům, aby si vybudovali svou chloubu na jeho památce. Latinští mniši nedobrovolně a husité dobrovolně - společně vytvořili na Sázavě velkolepý obraz duchovní tragédie Čechů. Nikdy nedokončený chrám je očividným zpodobněním násilně přerušené duchovní stavby pravoslavného chrámu spásy Čechů...)

Husité oceňovali na sv. Prokopu dvě věci: 1.) že založil slovanský klášter na Sázavě, kde se sloužily bohoslužby ve slovanském jazyce a pěstovalo slovanské písemnictví; 2.) že podával svátost těla a krve Kristovy pod obojí způsobou. Na pozdně gotickém oltáři v Chrudimi (závěr 15. století) je sv. Prokop uveden spolu s M. Janem Husem, sv. Václavem a sv. Ludmilou. Byl také hojně vyobrazován v husitských kancionálech (například příbramském a kutnohorském).

Čeští utrakvisté chovali Prokopa v největší úctě. V rudolfínské době došlo k přenesení údajných Prokopových ostatků do chrámu Věch svatých na Pražském hradě. Jako zemský patron českého království je v době barokního pojetí slovanství uctíván sv. Prokop spolu se sv. Ivanem a oba národním obrozením vstupují do naší doby. (5)

Epilog

Orientace sv. Prokopa a Sázavského monastýru na slovanský (východní, tj. byzantský) rítus je ze strany římsko-katolické dodnes všemožně zpochybňována či alespoň zlehčována. Římský katolík si totiž zřejmě jen obtížně dokáže představit, jak protivná mohla být latinská církevní linie širokým kruhům tehdejšího českého obyvatelstva. A naopak - jak drahé mohlo být tehdejším Čechům slovanské východní křesťanství a jeho duchovnost. Je potřeba uvědomovat si, o jak rozdílné podoby křesťanství se jednalo (tenkrát stejně jako dnes)! Jak dramatický rozdíl byl mezi chováním východokřesťanského duchovenstva a latinského kléru (viz případ Bulharska, které se chtělo přiklonit k latinské sféře, ale kvůli otřesným mravům latinského duchovenstva, jež tam následně přišlo, se rychle zase vrátilo k byzantskému křesťanství; a není potřeba hledat příklad tak daleko - stejné morální rozdíly se projevovaly na Velké Moravě; a stejně se latinská církev projevovala i v Čechách, kde se i po vítězství latiníků udržovala mezi lidmi památka na slovanské pravoslaví, což vedlo k husitství a situace nakonec explodovala do husitských bouří). Latinská orientace v 10. a 11. století byla oblíbena spíše vrchností (a byla tudíž věcí

politickou) a z této strany byla Čechům vnucována. Toto duchovní násilí přirozeně muselo vyvolávat protidopor.

Mnozí z dnešních katolíků (i mezi historiky) již nechápou, oč vlastně přívržencům slovanské bohoslužby šlo. Dokladem jsou tvrzení, s nimiž se dnes můžeme setkávat, - např.: *Slovanští mniši byli sice ze Sázavy vyhnáni, ale místo nich tam přišli jiní místní mniši, modlili se sice latinsky, ale byli mezi nimi i rodilí Češi, takže se vlastně nic tak hrozného zase nestalo. Anebo: prvotní církev v Čechách byla latinská (jazykem i západní liturgií), jen tu a tam používající slovanského jazyka při bohoslužbách (likvidace slovanského křesťanství je tím ospravedlňována a prohlášena za vcelku přirozené odumření nějaké místní marginálie...)*

Takovéto názory neberou v úvahu mnohé z dochovaných památek, které ukazují věci v poněkud jiném světle. Je potřeba povšimnout si, že zrušení slovanské bohoslužby bylo spojeno s hlubokým kulturním pádem - na úroveň tehdejší západoevropské kultury, což byla tehdy úroveň dosti nízká. Násilné zavedení latiny je tedy nutno považovat za první kulturní katastrofu českého národa. Z hlediska nábožensko-morálního je příchod a hlavně nástup náboženského monopolu latinské církve spojen s odcizením se národa křesťanství, ochlazením náboženského citění a zbožnosti, a potažmo s úpadkem mravů. Z duchovního hlediska znamená prosazení latinské orientace zákaz českého pravoslavného křesťanství a vytlačení autentické křesťanské duchovnosti do lesů, kde se ještě dlouho udržovala neoficiální církevní linie pravoslavná. Jenže podobně jako z tehdejší západní Evropy nebylo možno zaregistrovat hluboký propad české kultury - a to kvůli nízké úrovni vzdělání západoevropského, stejně tak z pohledu římského katolíka není patrné, o jaké duchovní bohatství byli Čechové připraveni tím, že byli vyrváni z rodiny východokřesťanských církví. Více o tom ještě na stránce z díla sv. Gorazda: **latinská orientace**

Pokračování historického sledu událostí se zřetelem na slovanský cyrilometodějský rítus je na stránce **Víra husitů a dějinný vývoj husitského hnutí**.

Svatoprokové sázavské tzv. „Remešské evangelium“

Ze slovanských knih sázavských přetrvalo nástup nového latinského opata se pouze Evangelium, psané prý rukou samotného sv. Prokopa. To bylo ve 14. století darováno Karlem IV. klášteru Emauzskému (Na Slovanech) v Praze, když byl tento klášter

zřízen jako sídlo slovanské bohoslužby, která byla v době Karla IV. stále hojným jevem a neoficiální církevní linií v českých zemích.

Později (r. 1451) pak emauzský Evangeliář darovali husité pravoslavné církvi cařihradské, s níž jednali o církevní jednotě. Tato největší drahocennost husitů se skládala ze dvou částí. První, věnovaná klášteru Karlem IV., obsahuje 16 listů (sázavského původu) psaných cyrilicí a druhá, pozůstávající z 31 listů, byla napsána r. 1395 hlaholicí v Emauzích. Tento Evangeliář zdobený zlatem, drahokamy a ostatky svatých husité tedy poslali jako drahocenný dar řeckému císaři Konstantinu Paleologovi do Konstantinopole. (Dar měl být důkazem, že i u nás kdysi kvetl slovanský obřad, který dárce pokládali za shodný s obřadem řeckým, a tudíž je možné církevní sjednocení Čechů s konstantinopolskou pravoslavnou církví.)

Není známo, jak se Evangeliář ocitl v 16. století v rukou kardinála Karla Lotrinského, který je kolem roku 1574 daroval katedrálnímu chrámu remešskému, v jehož pokladě byl uchováván až do francouzské revoluce. Ve Francii je tedy jako »Texte du Sacre« zařazují k nejvýznamnějším drahocennostem francouzské koruny. (Podle Česko-Moravské Kroniky Karla V. Zapa na tento Evangeliář skládali králové francouzští přísahu před svou korunovací.) 18. června 1726 si prohlížel tehdejší ruský vyslanec u francouzského dvora se svým tajemníkem poklad katedrálního chrámu, a byl jim též ukázán tento Evangeliář. Teprve tehdy se překvapení kanovníci, kteří vyslance doprovázeli, dozvěděli, že se jedná o čtení evangelia v jazyce slovanském; prvou část Evangeliáře mohli k úžasu Francouzů oba Rusové plyně přečíst, kdežto část druhou, glagolsky psanou, číst nemohli, vyjádřili však názor, že je to písmo illyrské. Celkem se zachovalo asi 16 listů. Cyrilská část Remešského Evangeliáře náleží obřadu řecko-byzantskému.

Za francouzské revoluce se Evangeliář ztratil, po revoluci byl opět objeven v remešské městské knihovně, jeho vazba však byla zbavena všech drahokamů. (Podle některých byla tato jedinečná památka později zničena při bombardování Remeše německými letadly za 2. světové války; podle jiných se zachovalo a je v Německu.) Toto Evangelium je známo v Rusku jako Remešské; v r. 1843 bylo na útraty cara Mikuláše I. kaligraficky reprodukováno v Paříži (v glagolské části se však písaři přihodily chyby, protože neznal taková písmena). Jedna z pořízených kopií se nacházela v českém zemském muzeu v Praze (před 2. světovou válkou; ale možná ještě někde v Praze je...)